

ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπο

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΒΑΛΑΩΡΑ

Ομότιμου Καθηγητού
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η σημερινή μορφή της δημογραφικής υποτονίας της Ελλάδος ανακεφαλαιώνεται στον περιληπτικό πίνακα 1, που δείχνει την εξέλιξη του πληθυσμού (σύνολο, πόλεις, ύπαιθρος) και επίσης, την συχνότητα των γεννήσεων και των θανάτων κατά την περίοδο 1960- 1982. Στο διάστημα αυτό των 23 ετών, ο συνολικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 17,5%, αλλ'οι γεννήσεις μειώθηκαν κατά 12,6% ενώ οι θάνατοι αυξήθηκαν κατά 42,5%, ήτοι 2,5 φορές περισσότερο από την ποσοστιαία αύξηση του πληθυσμού.

Αλλά που οφείλεται η κατά 30% (12,6+17,5) μείωση του κατ' έτος αριθμού των γεννήσεων και η κατά 25% (42,2- 17,5) αύξηση του αριθμού των θανάτων ; Με την ανάλυση των στοιχείων πρώτα κατά πόλεις - ύπαιθρο (με διαχωριστικό όριο τους 10.000 κατοίκους), και κατόπιν κατά επαρχίες ¹⁾, (η επαρχία και όχι ο νομός αποτελεί προσφορώτερη διοικητική και ερευνητική μονάδα), επιτυγχάνεται η απομόνωση των *προβληματικών* περιοχών και κατά προσέγγιση, η ανάδειξη των κυριωτέρων τουλάχιστον γενεσιουργών αιτίων.

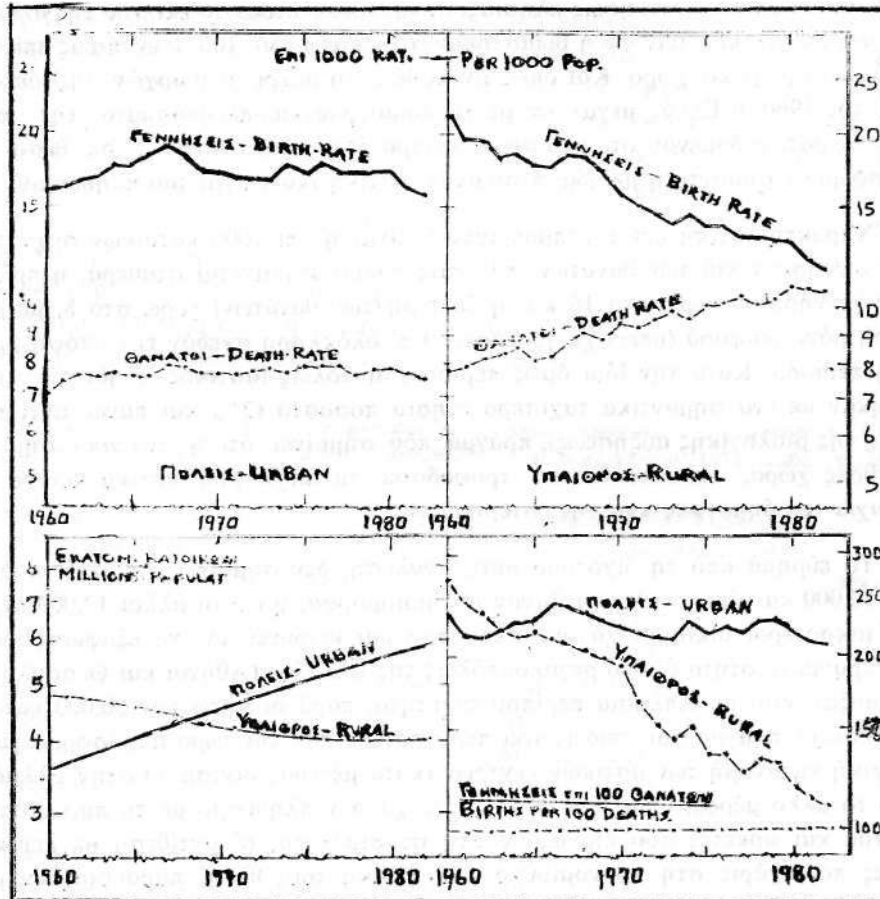
Ακόμα και μια γρήγορη επισκόπηση των ροπών που εικονίζονται στο σχήμα 1, αποκαλύπτει ποία από τις δύο ομάδες του πληθυσμού πάσχει από την αρρώστια της δημογραφικής υποτονίας. Αυτή είναι η ύπαιθρος χώρα, όπου παρατηρείται συρρίκνωση του πληθυσμού με την πάροδο των δεκαετιών, σημαντική μείωση του (επί 1000 κατοίκων) αριθμού των γεννήσεων και μια δυσοίωνος αύξηση

1) Σύμφωνα με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στο δημοσίευμα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, με τον τίτλο «Ο πληθυσμός της Ελλάδος κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνας». Αθήναι, 1980.

ΠΙΝΑΞ 1 : Πληθυσμός (χιλιάδες), γεννήσεις ζώντων και θάνατοι στην Ελλάδα, τις πόλεις και την ύπαιθρο χώρα (άνω και κάτω των 10000 κατοίκων) 1960 - 1982 (περιληπτικά). Άνω, απόλυτοι αριθμοί, κάτω, αναλογίες.

Έτος	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΖΩΝΤΩΝ			ΘΑΝΑΤΟΙ		
	Ελλάς	Πόλεις	Ύπαιθρος	Ελλάς	Πόλεις	Ύπαιθρος	Ελλάς	Πόλεις	Ύπαιθρος
1960	8327,4	3564,1	4763,3	157.239	56.508	100.731	60.563	23.829	36.734
1965	8550,3	4001,6	4548,7	151.448	70.288	81.160	67.269	30.427	36.842
1970	8792,8	4554,7	4238,1	144.928	77.979	66.949	74.009	34.616	39.393
1975	9046,5	5029,9	4016,6	142.273	86.516	55.757	80.077	39,507	40.570
1980	9642,5	5592,7	4049,8	148.134	95.964	52.170	87.282	43.442	43.840
1982*	9780,5	5731,4	4049,1	137.445	90.026	47.419	86.293	43.233	43.060
	Επί 1000 κατοίκων						Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	Γεννήσεις			Θάνατοι					
1960	18,9	15,9	21,1	7,3	6,7	7,9	260	237	274
1965	17,7	17,6	17,9	7,9	7,6	8,1	225	231	220
1970	16,5	17,1	15,8	8,4	7,6	9,3	196	225	170
1975	19,70	16,5	15,8	8,4	7,6	9,3	196	225	170
1980	15,7	17,2	13,9	8,9	7,8	10,2	178	219	137
1982*	15,4	17,2	12,9	9,1	7,8	10,8	170	221	119
	14,1	15,7	11,7	8,8	7,5	10,6	159	208	110

* 1982 : Προσωρινά στοιχεία

Σχ. 1.-'Ανω. Γεννήσεις και Θάνατοι επί 1000 κατοίκων, πόλεις (αριστερά) ύπαιθρος (δεξιά). Κάτω αριστερά. Αστικός και αγροτικός πληθυσμός εις εκατομμύρια, και δεξιά γεννήσεις επί 100 Θανάτων, πόλεις και ύπαιθρος, 1960-1982.

του αριθμού των θανάτων. Στη συμβατική τέλος αναλογία *Γεννήσεις ζώντων επί 100 θάνατον*, διαγράφεται καθαρά ο κίνδυνος καταρρεύσεως του αγροτικού πληθυσμού, όπου οι γεννήσεις πλησιάζουν ή διασκέλισαν το επίπεδο της μηδενικής αυξήσεως, και τείνουν ή βυθίστηκαν στον κάτω του 100 (γεννήσεις επί 100 θανάτων) αρνητικό χώρο. Και όμως ανέκαθεν, και μέχρι των αρχών της δεκαετίας του 1960, η Ελλάς μεγάλωνε με τα δημογραφικά πλεονάσματα της υπαίθρου χώρας, δεδομένου ότι τα αστικά κέντρα δεν είναι συνήθως σε θέση να προσφέρουν σημαντική μερίδα στην αναπλαστική ικανότητα του πληθυσμού.

Χαρακτηριστική επί του προκειμένου είναι η επί 1000 κατοίκων συχνότης των γεννήσεων και των θανάτων, που στις πόλεις κυμαίνεται σταθερά, η πρώτη (των γεννήσεων) γύρω στο 16 και η δεύτερη (των θανάτων) γύρω στο 8, με μια μικρή μόνο διαφορά (υπεροχή γεννήσεων) σ' ολόκληρη σχεδόν την υπόψη χρονική περίοδο. Κατά την ίδια όμως περίοδο, οι πόλεις (αστικός πληθυσμός) αυξήθηκαν με ένα σημαντικά ταχύτερο ετήσιο ποσοστό (2% και πάνω, αντί του 0,8% της βιολογικής αυξήσεως), πράγμα που σημαίνει ότι η *αναιμική* σήμερα υπαίθρος χώρα, εξακολουθεί να τροφοδοτεί τα *πληθωρικά* αστικά κέντρα με τα *ψιχία* των δημογραφικών της υστερημάτων.

Το εύρημα από τη διχοτόμο αυτή ανάλυση, δεν σημαίνει ότι όλες οι άνω των 10.000 κατοίκων πόλεις αυξάνονται ομοιόμορφα, ή ότι οι άλλοι 12.000 περίπου μικρότεροι οικισμοί χύνουν πληθυσμό και κινδυνεύουν να εξαφασισθούν. Στη πραγματικότητα οι δύο μεγαλουπόλεις της Ελλάδος (Αθήναι και Θεσσαλονίκη) αυξάνονται με διπλάσια περίπου ταχύτητα, παρά οι κάτω των 50.000 κατοίκων πόλεις, πράγμα που επιδεινώνει περισσότερο την και τώρα απρόσφορο γεωγραφική κατανομή των αστικών κέντρων (κατά μέγεθος οικισμού) στην Ελλάδα. Από το άλλο μέρος, υπάρχουν πόλεις που χάνουν πληθυσμό με τη πάροδο του χρόνου και αρκετές που λιμνάζουν στη στασιμότητα, σ' αντίθεση με μερικές άλλες που, χάρις στη προνομιούχο γεωγραφική τους θέση, παρουσιάζουν μετωρική σχεδόν αύξηση.

Μέγεθος πληθυσμού (χιλιάδες)	Αριθμός πόλεων	Πληθυσμός 1981 (000)	1981 (1928 = 100)
Αθήνα - Θεσσαλονίκη	2	3.733,5	354
50 - 154	6	593,4	244
50 49	20	746,9	190
10 24	33	535,5	170

Το μήνυμα που πηγάζει από τον Πίνακα 2 είναι αρκετά ενδιαφέρον. Υπερ-οκταπλασιάσθηκε ο πληθυσμός των τεσσάρων μικρών οικισμών στα ΝΔ προάστεια των Αθηνών, ακριβώς διότι γειτονεύουν προς την Ελληνική Πρωτεύουσα (με τις αμέτρητες ευκαιρίες) και ακόμα, επειδή διαθέτουν το χώρο για την ανάπτυξη κερδοφόρων επιχειρήσεων. Η Περιφέρεια Πρωτεύουσας και η Θεσσαλονίκη, η Λάρισα, το Αγρίνιο, η Λαμία, το Ηράκλειο κλπ., υπερ-τριπλασίασαν τον πληθυσμό τους μέσα σ' αυτή τη 50ετία, διότι απ' εκεί περνούν κι εκεί μεταποιούνται τα πλούσια προϊόντα της αντίστοιχης στο καθένα ενδοχώρας. Μόνο η Πτολεμαΐς οφείλει τη γρήγορη ανάπτυξη της στον επιτόπιο λιγνίτη και την ηλεκτροβιομηχανία της ΔΕΗ. Και είναι διδακτικό το παράδειγμα δύο άλλων γειτονικών πόλεων, το Αγρίνιο δηλαδή που ακμάζει δημογραφικώς και οικονομικώς χάρις κυρίως στις καπνοφυτεΐες του γόνιμου λεκανοπεδίου του, ενώ το ιστορικό Μεσολόγγι, - η πρωτεύουσα του νομού - φυτοζωεί στο ρομαντικό αλλά με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες οικοσύστημα του.

ΠΙΝΑΞ 2.-'Εξέλιξη του πληθυσμού μερικών Ελληνικών πόλεων, κατά την περίοδο 1928 - 1981 (Πληθυσμός κατά το 1981 (χιλιάδες σε παρένθεση), όταν ο πληθυσμός 1928 λαμβάνεται ως 100

Οι δέκα ταχύτερα αυξανόμενες πόλεις της Ελλάδος	(1928 = 100)	Δέκα πόλεις που λιμνάζουν ή χάνουν πληθυσμό	(1928 = 100)
Περίχωρα Αθηνών (89,2)*	876	Ερμούπολις (16,6)	78
Λάρισα (102,0)	427	Μυτιλήνη (24,1)	87
Κατερίνη (39,9)	394	Ξάνθη (31,5)	94
Π. Πρωτεύουσας (3027,3)	377	Κέρκυρα (33,6)	104
Πτολεμαΐς (22,1)	343	Μεσολόγγιον (10,2)	110
Ηράκλειον (111,0)	332	Κομοτηνή (34,1)	113
Αγρίνιο (45,1)	310	Καβάλα (56,4)	113
Λαμία (41,7)	293	Πύργος (22,0)	114
Αλεξανδρούπολις (34,5)	288	Αμαλιάς (14,7)	119
Θεσσαλονίκη (706,2)	281	Φλώρινα (11,8)	119

* Αχαρναί (40,2), Άνω Λιόσσια (16,9), Ασπρόπυργος (11,8), Ελευσίς (20,3)

Η απάντηση τέλος στο ερώτημα, γιατί λιγοστεύουν οι γεννήσεις στην ύπαιθρο χώρα, είναι απλή και μάλλον απροσδόκητη. Γεννιούνται σήμερα λιγότερα παιδιά στην *αγροτική Ελλάδα*, γιατί αραιώσε σημαντικά ο πληθυσμός της αναπαραγοτ/ικής ηλικίας. Όσες όμως *μητέρες* απέμειναν εκεί, γεννούν κατά 30% περισσότερα βρέφη σε σύγκριση με τις ομήλικες γυναίκες των πόλεων. Ένας πρόσφατος (1975) δείκτης της *ολική-γεννητικότητας* αποδεικνύει ότι 1000 Ελληνίδες ηλικίας 15-49 ετών, φέρνουν (κατά μέσο όρο) στον κόσμο

2.948 νεογνά στην ύπαιθρο χώρα, αλλά μόνο 2.104 βρέφη στις πόλεις. Κι αυτό εντοπίζει το αίτιο της υπογεννητικότητας στις αγροτικές περιοχές, που είναι η *φυγή* των νεαρών ενηλίκων από τα χωριά και ο με την έλλειψη αρκετών γεννητόρων περιορισμός των ευκαιριών για τεκνογονία.

. . .

Ανάλυση κατά επαρχίες

Ο πίνακας του *παραρτήματος* δίνει τις 147 επαρχίες της Ελλάδος κατά διαμερίσματα¹, ανάλογα με το συμβατικό μέγεθος του πληθυσμού κατά το 1981, όταν ο πληθυσμός της απογραφής 1928 λαμβάνεται ομοιόμορφα ως 100 (αριθμοδείκτες με βάση το 1928). Οι επαρχίες συνεπώς με δείκτη άνω του 100, αύξησαν τον πληθυσμό τους κατά την περίοδο αυτή των 53 ετών, ενώ εκείνες που βρίσκονται κάτω του 100, έχασαν αντί να κερδίσουν πληθυσμό κατά την περίοδο των δύο αυτών γενεών. Στον ίδιο πίνακα δίνεται και η *πνκνότης* του πληθυσμού (κάτοικοι κατά τετραγ. χλμ.) κατά το 1981, και είναι φυσικό το εύρημα, οι επαρχίες με το δημογραφικό μαρασμό ν' ανήκουν στις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας. Η τελευταία τέλος σύγκριση οι «γεννήσεις δηλαδή επί 100 θανάτων» στις τρεις πενταετίες 1965-69, 1970-74 και 1975-79, δίνει ίσως το πιο δραματικό κριτήριο της *δημογραφικής υγείας* και της μελλοντικής εξέλιξης του πληθυσμού κάθε επαρχίας. Ο πληθυσμός αυξάνεται όταν πλεονάζουν οι γεννήσεις, αλλά καταρρέει και πορεύεται προς τον αφανισμό, όταν πεθαίνουν περισσότεροι άνθρωποι απ' όσα «μωρά» γεννιούνται στη μονάδα του χρόνου.

-,

Προβληματικές Επαρχίες είναι συνεπώς, αυτές που λιμνάζουν στη στασιμότητα, ή έχασαν πληθυσμό κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όταν η Ελλάς στο σύνολο της σημείωσε μια θεαματική άνθηση και μπόρεσε ν' αποκολληθεί από το παραδοσιακό τέλμα της φτώχειας και της υπαναπύξεως. Το ίδιο ισχύει και για τις επαρχίες όπου οι *γεννήσεις επί 100 θανάτων* είναι λιγώτερες από 100, και ο πληθυσμός αργοπεθαίνει από τον αρνητικό βιολογικό ισολογισμό, αφού δεν καλύπτονται πλέον τα υπό του θανάτου προκαλούμενα κατ' έτος κενά. Και τα δύο αυτά νοσηρά συμπτώματα ξεκινούν από την ίδια αρχική αιτία, την μετανάστευση δηλαδή του πληθυσμού των ορεινών ιδία και νησιωτικών οικισμών, πρώτα προς τα τοπικά αστικά κέντρα, κατόπιν προς την Πρωτεύουσα (ή την συμπρωτεύουσα στη Βόρειο Ελλάδα) και τέλος προς το εξωτερικό. Την αποκάλυψη

1. Δυτική Μακεδονία : οι νομοί Φλωρίνης, Καστοριάς, Γρεβενών και Κοζάνης. Ανατολική Μακεδονία : οι νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας. Οι 6 άλλοι νομοί (και το Άγιον Όρος) συνιστούν την Κεντρική Μακεδονία,

ΠΙΝΑΞ 3 : Δημογραφικά εξελίξεις: α) πληθυσμός (χιλιάδες) 1928-1981 και β) ισολογισμός γεννήσεων και θανάτων 1965-1979, κατά διαμερίσματα. Πληθυσμός 1981 όταν ο πληθυσμός 1928 = 100, και γεννήσεις επί 100 θανάτων κατά την πενταετία 1975-79

Διαμερίσματα	Εξελίξεις 1928 - 1981					Γεννήσεις επί 100 θανάτων					
	Επαρχίες		Πληθυσμός 1981			Επαρχίες		Πληθυσμός 1981			
	A	B	A	B	%	B	B1	B	B1	B	B1
Στερεά & Εύβοια .	22	9	862,4	174,7	20,3	4	10	82,6	219,6	9,6	25,5
Πελοπόννησος ...	21	15	1012,5	489,5	48,3	10	12	243,1	301,1	24,0	29,7
Ιόνιοι Νήσοι	8	8	182,7	182,7	100,0	6	8	55,5	182,7	30,4	100,0
Θεσσαλία	11	3	695,7	45,0	6,5		1		14,5		2,1
Ήπειρος	10	5	324,5	43,7	13,5	3	3	27,2	27,2	8,4	8,4
Μακεδονία Δυτ. .	6	4	289,1	167,0	57,8	:	1	:	25,0	:	8,6
» Κεντρ. .	13	2	1406,6	19,3	1,4	:	3	:	137,1	:	9,7
» Ανατ. ...	9	4	426,2	192,8	45,2	2	3	33,6	71,8	10,2	16,8
Θράκη	8	4	345,2	144,4	41,8	1	2	2,9	19,8	0,8	5,7
Νήσοι Αιγαίου ...	7	7	195,0	195,0	100,0	5	6	136,3	186,1	69,9	95,4
Κυκλάδες	8	8	88,5	88,5	100,0	3	5	21,0	40,7	23,7	46,0
Δωδεκάνησος	4	1	145,1	5,8	4,0	1	1	5,8	5,8	4,0	4,0
Κρήτη	20	9	502,2	85,1	16,9	5	9	39,3	125,5	7,8	25,0
ΕΛΛΑΣ	147	79	6475,7	1833,5	28,3	40	58	657,3	1356,9	10,2	21,0

Στερεά, χωρίς επαρχία Αττικής. Α, σύνολο, Β, κάτω του 100, Β1, κάτω του 120

αυτή επέτρεψε η τριπλή ανάλυση των στοιχείων, στο σύνολο της επαρχίας, την τοπική πρωτεύουσα και το υπόλοιπο της επαρχίας. Από την ίδια πηγή αναβλύζει και μια άλλη ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια, ότι δηλαδή η διαταραχή του βιολογικού ισολογισμού (λιγότερες γεννήσεις από θανάτους), ακολουθεί το στάδιο της στασιμότητας του πληθυσμού, με καθυστέρηση μιας περίπου δεκαετίας. Στη καθυστέρηση αυτή, και πιθανώς σε μια έμφυτη βιολογική ευρωστία μερικών πληθυσμών της αγροτικής Ελλάδος, οφείλονται οι λίγες εξαιρέσεις από τον κανόνα επαρχίες δηλαδή με φθίνοντα πληθυσμό, αλλά με μια ρωμαλέα υπεροχή γεννήσεων, όπως φαίνεται στα παρακάτω παρήγορα παραδείγματα :

Επαρχία	Πληθυσμός 1981 όταν 1928=100	Γεννήσεις επί 100 θανάτων
Σουλίου	72	232
Καστοριάς	96	208
Ξάνθης	99	194
Σφακίων	57	193
Σύρου	78	170

Το άλλο εύρημα, ότι οι νέοι στην ηλικία και χωρίς ικανοποιητική εργασία αγρότες μετακινούνται πρώτα προς την τοπική πρωτεύουσα, προτού μεταναστεύσουν προς τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό, υποστηρίζεται και από τα παρακάτω παραδείγματα. Όταν η επαρχιακή πρωτεύουσα έχει δύο ή τρεις φορές περισσότερες γεννήσεις από θανάτους, αυτό σημαίνει ότι υπάρχει εκεί συρροή ανθρώπων της αναπαραγωγικής ηλικίας και σπάνις γερόντων, οι οποίοι κατά τεκμήριον, έμειναν πίσω στα χωριά και επιβαρύνουν το βιολογικό ισολογισμό της γενέτειρας τους.

Πίναξ 4

Επαρχία και η πρωτεύουσα της. Γεννήσεις επί 100 θανάτων (1975-79) στη Πρωτεύουσα και (εντός παρενθέσεως) στους άλλους οικισμούς της επαρχίας.

Καστοριάς - Καστοριά	400 . . (148)	Ευρυτανίας - Καρπενήσι	242 . . . . (104)
Τεμένουσ - Ηράκλειο	384 . . (247)	Φθιώτιδος - Λαμία	225 . . . . (101)
Λαρίσης - Λάρισα	357 . . (188)	Ναυπακτίας - Ναύπακτος	169 . . . . (88)
Εορδαίας - Πτολεμαΐς	354 . . (157)	Κερκύρας - Κέρκυρα	168 . . . . (93)
Βοΐου - Σιάτιστα	321 . . (77)	Καλαμών - Καλαμάτα	167 . . . . (82)
Μαντινείας - Τρίπολις	271 . . (70)	Αιγιαλείας - Αίγιο	165 . . . . (97)

Πάντως, η πιο ενδιαφέρουσα γενίκευση της παρούσης μελέτης είναι ότι ή ανησυχητική ελάττωση των γεννήσεων στην ύπαιθρο χώρα, οφείλεται στην αραιώση του πληθυσμού των γεννητόρων και όχι σε τυχόν κάμψη της γονιμότητας του πληθυσμού, συνεπεία χρήσεως αντισυλληπτικών ή καταφυγής σε προκλητές εκτρώσεις, μέθοδοι που εφαρμόζονται κατά προτίμηση στα αστικά κέντρα. Η διαδικασία αρχίζει με τη *φυγή* των νεαρών αγροτών από τα πατριικά τους εδάφη (για οικονομικούς κυρίως λόγους), που δημιουργεί ένα αγεφύρωτο κενό στον πληθυσμό της γενέτειρας τους. Η συρρίκνωση που ακολουθεί εντοπίζεται κυρίως στους ανθρώπους της αναπαραγωγικής ηλικίας (18 έως 45 ετών), και συνοδεύεται από τρία δυσόιωνα συμπτώματα, α) την ελάττωση της γεννητικότητας, β) την μεγέθυνση της θνησιμότητας και γ) την ταχεία γήρανση του εναπομένου πληθυσμού. Εάν δε και όπου επιτραπεί η εμπέδωση της νοσηρής αυτής τριάδος, εκεί ο πάσχων πληθυσμός πορεύεται σχεδόν αναπόφευκτα προς τον αφανισμό.

Α ν α κ ε φ α λ α ί ο σ η

Που και πόσες είναι οι *προβληματικές επαρχίες*, και πως επηρεάζουν τις δημογραφικές και οικονομικές εξελίξεις της Ελλάδος ; Μερικές επί του προκειμένου απαντήσεις αναδύονται από τον παρακάτω πίνακα 4, που δίνει τον αριθμό των επαρχιών που έχασαν στο μεταξύ πληθυσμό ή παρουσιάζουν ελλειμματικό τον ισολογισμό μεταξύ γεννήσεων και θανάτων. Με το πρώτο κριτήριο, τον αριθμοδείκτη δηλαδή του πληθυσμού 1981 (με βάση τον πληθυσμό 1928 = 100), ξεχωρίζουν 79 από τις 147 εν όλω επαρχίες της Ελλάδος, που μίκρυνε κατά μισό και πλέον εκατομμύριο εν σχέσει με τον πληθυσμό τους κατά το 1928. Αυτές είναι οι *προβληματικές* με φθίνοντα πληθυσμό επαρχίες, που όμως αν ακολουθούσαν τον ίδιο ρυθμό εξελίξεως, όπως στο σύνολο της Ελλάδος, ο πληθυσμός της χώρας, όχι μόνο θα ξεπερνούσε σήμερα τα 10,5 εκατομμύρια, αλλά θα ήταν ταυτόχρονα νεώτερος και με μεγαλύτερα ποσοστά εργατικού και αναπαραγωγικού δυναμικού. Η δημογραφική αυτή καχεξία έπληξε ολοκληρωτικά τις νησιωτικές επαρχίες των Κυκλάδων, των νήσων Ιονίου και Αιγαίου πελάγους (εκτός των Δωδεκανήσων), και σε σημαντικό ποσοστό πέντε άλλα διαμερίσματα.

Με το δεύτερο κριτήριο, τον ελλειμματικό δηλαδή ισολογισμό γεννήσεων και θανάτων, απομονώνονται 40 *προβληματικές* επαρχίες που γίνονται 58 (μ' ένα πληθυσμό 1,5 εκατομ.), εάν συμπεριληφθούν και οι επαρχίες που είχαν (κατά την πενταετία 1975-79) ένα επισφαλή δείκτη (κάτω των 120 γεννήσεις επί 100 θανάτων). Πολλές από τις επιπρόσθετες αυτές επαρχίες, θα έχουν σήμερα βυθιστεί στο κάτω του 100 καταστροφικό χόρο.

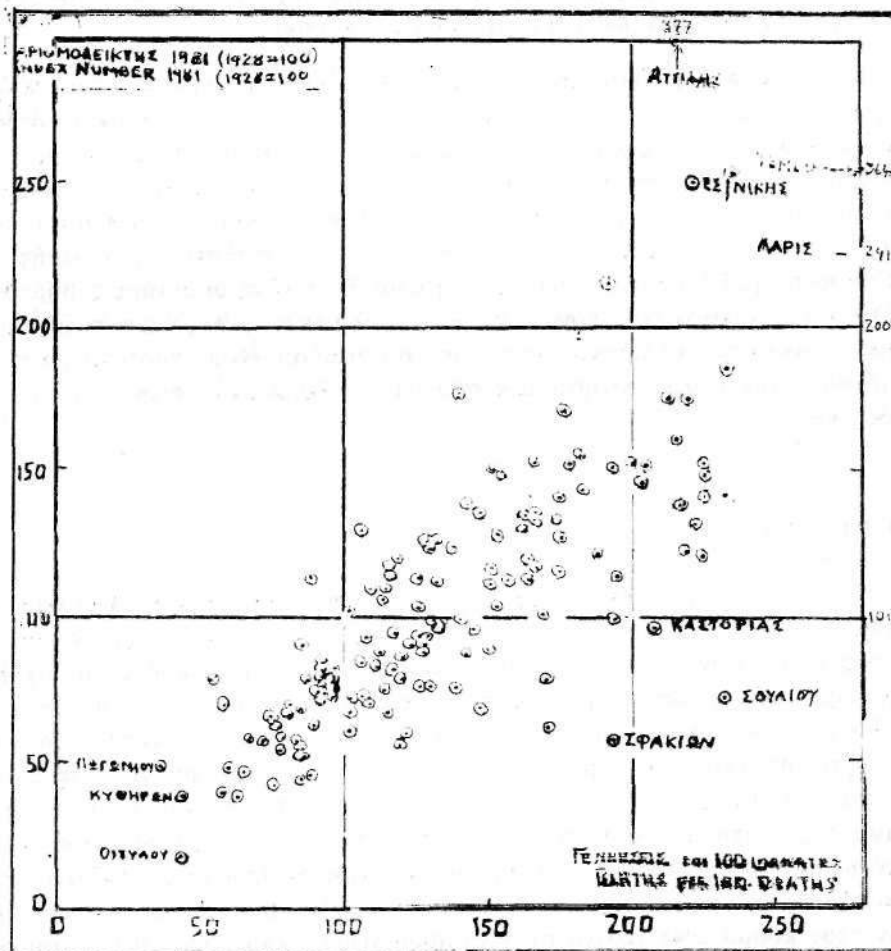
Ή εικόνα που προκύπτει από τον συνδυασμό των δύο κριτηρίων δίνεται στο

σχήμα 2. Υπάρχει φυσικά μια έντονος θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών, με την έννοια ότι οι δημογραφικός υγιείς επαρχίες έχουν σημαντικά κάθε χρόνο πλεονάσματα γεννήσεων, ενώ οι *προβληματικές επαρχίες* που δεν καλύπτουν με τις γεννήσεις τα υπό του θανάτου προκαλούμενα κενά, χάνουν μέρος του πληθυσμού τους, και αραιώνουν έτσι οι ομάδες του εργατικού δυναμικού και των υποψηφίων γονέων. Και η κατά πόδας ακολουθούσα γήρανση του πληθυσμού, αφαιρεί κάθε δυνατότητα επιστροφής το πρώην φυσιολογικό ισολογισμό γεννήσεων και θανάτων.

ΠΙΝΑΣ. 4. Οι 146 επαρχίες της Ελλάδος (λείπει το Άγιον Όρος) αναλόγως του δείκτη δημογραφικής εξελίξεως, με βάση (100) τον πληθυσμό του 1928, και του δείκτη γεννήσεις επί 100 θανάτων (1975 - 79)

Αριθμοδείκτης 1981 (1928=100)	Γεννήσεις επί 100 θανάτων					Σ
	0-49	50-99	100-149	150-199	200+	
0-49	3	7				10
50-99		29	32	6	2	69
100-149		1	17	22	7	47
150-199			1	7	7	15
200+				1	4	5
Σύνολο	3	37	50	36	20	146

Με το συνδυασμό τέλος των δύο κριτηρίων, 39 από τις 79 επαρχίες που έχασαν πληθυσμό, παρουσιάζουν επίσης ελλειμματικό το βιολογικό τους ισολογισμό, με περισσότερους κάθε χρόνο θανάτους από γεννήσεις. Πολλές, όμως από τις υπόλοιπες 40 υποτονικές επαρχίες, βρίσκονται σχεδόν στα πρόθυρα της *κρίσεως*, μ' ένα ελάχιστο πλεόνασμα γεννήσεων έναντι των θανάτων. Στη χειρότερη πάντως θέση έφτασαν οι επαρχίες Οιτύλου, Κυθήρων και Πωγωνίου, που όχι μόνο χάνουν συνεχώς πληθυσμό, αλλά έχουν και υπερδιπλάσιους κάθε χρόνο θανάτους από γεννήσεις. Ενδιαφέρουσα τέλος είναι και η περίπτωση των τεσσάρων ταχύτατα αναπτυσσομένων επαρχιών, Αττικής, Θεσσαλονίκης, Λαρίσης και Τεμένους (Ηρακλείου) Κρήτης. Στοιβαγμένες στην άνω δεξιά γωνία του διαγράμματος, οι επαρχίες αυτές στέκονται μακριά από την λοιπή κατανομή, σαν να είναι τελείως ξεκομμένες από τον κορμό της Ελλάδος. Κι αυτό δείχνει ότι προβλήματα υπάρχουν και στις δύο άκρες της (δια-

Σχ. 2. - Οι 146 επαρχίες της Ελλάδος κατανεμημένες στη κλίμακα της πληθυσμιακής ανάπτυξεως (1981 όταν ο πληθυσμός του 1928 = 100) και του δείκτη βιολογικού ισολογισμού (γεννήσεις επί 100 θανάτων) Πενταετία 1975 - 1979.

γωνίου) κατανομής, στην κάτω αριστερά γωνία, όπου συσσωρεύονται οι *προβληματικές* με ελλειμματική δημογραφική εξέλιξη επαρχίες, και στην άνω δεξιά γωνία, όπου απωθήθηκαν τα τερατωδώς και εκτός της ελληνικής πραγματικότητας αναπτυσσόμενα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα.

Αυτές και σοβαρά καχεκτικές είναι οι *προβληματικές* επαρχίες της Ελλάδος, που χρειάζονται επείγοντως τη μέριμνα της Πολιτείας. Δεν υπάρχουν βέβαια εύκολες λύσεις και οι χωρικοί που μετανάστευσαν προς τα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό, ασφαλώς δεν πρόκειται να ξαναγυρίσουν σε μια απαρχαιωμένη οικονομία και ένα επισφαλή και άβολο τρόπο ζωής στα χωριά τους. Μπροστά όμως στον κίνδυνο να ερημωθούν από κατοίκους μεγάλες εκτάσεις της ορεινής και της νησιωτικής Ελλάδος, πρέπει να κινητοποιηθούν όλες οι δυνάμεις, δημόσιες και ιδιωτικές, οικονομικές, κοινοτικές και οικολογικές, καθώς και η πατροπαράδοτος ιδιοφυΐα του Ελληνικού λαού, για το σχεδιασμό νέων προτύπων, που θα επιτρέψουν την αναζωογόνηση των σήμερα προβληματικών περιοχών της πατρίδας μας.

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ι Σ

Η αδυναμία της υπαίθρου χώρας να συγκρατήσει τον γηγενή πληθυσμό της αναπαραγωγικής ηλικίας, ευθύνεται για την μέχρις ερημώσεως συρρίκνωση του πληθυσμού πολλών ορεινών και νησιωτικών περιοχών της Ελλάδος, τον σχεδόν μηδενισμό εκεί της υπεροχής γεννήσεων επί των θανάτων και το προχωρημένο στάδιο γηράνσεως του απομένοντος πληθυσμού. Σ' αυτή τη γήρανση αποδίδεται η αύξηση της γενικής θνησιμότητας, ενώ οι λιγότερες στα χωριά γεννήσεις, εξηγούνται από την αραίωση του πληθυσμού των γεννητόρων, και όχι από τυχόν κάμψη της αναπαραγωγικής του ικανότητας. Ανέκαθεν η αγροτική οικογένεια ήταν περισσότερο πολυμελής από την αστική, ένας δε πρόσφατος (1975) δείκτης *ολικής γεννητικότητας*, δείχνει ότι 1000 Ελληνίδες ηλικίας 15-49 ετών, φέρουν στον κόσμο 2948 νεογνά στην υπαίθρο χώρα, αλλά μόνο 2104 βρέφη στα αστικά κέντρα.

Λεπτομερέστερη κατά επαρχίας ανάλυση, αποδεικνύει ότι π ρ ώ τ ο ν , κατά την 50ετία μεταξύ των απογραφών 1928 και 1981, 79 από τις 147 επαρχίες (28,3% του πληθυσμού), έχασαν (αντί να κερδίσουν πληθυσμό) και δ ε ύ τ ε ρ ο ν , ότι σε 40 επαρχίες σημειώνονται περισσότεροι κάθε χρόνο θάνατοι από γεννήσεις. Τα ονόματα των επαρχιών, κατά σειρά δημογραφικής ευρωστίας, δίνονται στον τελικό πίνακα του παραρτήματος.

ENGLISH SUMMARY *

The inability of most rural communities to keep their young native population, is responsible for the gradual depopulation of many mountainous and island regions of Greece, the falling fertility the rising mortality, and the rapidly advancing aging of the rural population. Yet the *total fertility rate* in the rural areas was (and still is) higher than that in the urban centers.

With the view to single-out *problematic areas* and the degree of their deterioration, a two - fold analysis at the level of the province (total, the capital city and the rest of the province) was undertaken, with reference *first*, to the flow of population during the last six censuses (1928, 1940, 1951, 1961, 1971 and 1981) and *second*, the balance of birth and deaths (births per 100 deaths), during the last five -year -periods between 1965 and 1979. The findings showing an obvious correlation, disclose 79 provinces, out of a total of 147, (28.3% of the population), with a smaller population in 1981, as compared with that of 1928. Forty provinces had in 1975- 79, a higher number of deaths than that of live births. Many other provinces lay in the vicinity of the negative growth, as it may be seen in the spot diagramme and in the appendix, where the 147 provinces are listed (within the various divisions), in accordance with the *Index Number* of the 1981 population, when that of 1928 equals 100.

* Prof. Vas. G. VALAORAS. Provinces in Greece, that-lose population.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ : Οι 147 επαρχίες της Ελλάδος κατά σειρά μεγέθους στη δημογραφική τους εξέλιξη κατά την περίοδο 1928-1981 (πληθυσμός 1981, όταν ο πληθυσμός 1928 λαμβάνεται ως 100), κατά διαμερίσματα. Πυκνότης πληθυσμού (άνθρωποι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο 1981) και ισολογισμός γεννήσεων και θανάτων (γεννήσεις επί 100 θανάτων) στις πενταετίες 1965-69, 1970-74 και 1975-79.

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965- -1969	1970- -1974	1975- -1979
I. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ 4.127.172 - 3.264.781 = 862.391						
1. Αττικής	377	3264.781	6721	235	220	218
2. Μεγαρίδος	175	74.741	75	286	248	220
3. Χαλκίδος	175	118.169	68	251	223	213
4. Τριχωνίδος	160	79.194	73	322	274	215
5. Λεβαδείας	143	58.920	43	253	207	183
6. Φθιώτιδος	140	98.862	44	213	175	155
7. Βάλτου	138	29.619	24	442	317	217
8. Αιγίνης	125	11.893	118	179	173	128
9. Λοκρίδος	119	47.167	33	198	134	119
10. Μεσολογγίου ...	119	46.010	54	255	208	163
11. Θηβών	116	58.255	32	213	170	167
12. Βονίτισης Ξηρ.	115	41.937	29	277	220	174
13. Ιστιαίας	105	23.930	45	196	144	114
14. Δομοκού	94	15.966	24	280	162	118
15. Τροιζηνίας	86	11.808	41	194	160	113
16. Καρυστίας	86	47.311	29	175	126	92
17. Παρνασσίδος ..	82	29.084	26	144	120	97
18. Ναυπακτίας	78	23.004	27	171	129	110
19. Ύδρας	73	2.732	43	109	93	93
20. Ευρυτανίας	59	26.182	13	238	153	121
21. Δωρίδος	55	15.138	15	198	134	119
22. Κυθήρων	38	3.469	12	53	41	44
II. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ: 1.012.528						
1 Πατρών	177	209.387	132	252	227	240

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965 – – 1969	1970 – – 1974	1975 – – 1979
2. Ναυπλίας	150	37.187	51	233	205	152
3. Κορινθίας	136	123.042	54	178	151	148
4. Άργους	133	43.611	41	225	190	174
5. Καλαμών	125	63.344	75	190	147	130
6. Αιγιαλείας	124	46.412	90	179	147	130
7. Ηλείας	99	128.920	67	219	168	140
8. Ερμιονίδος	90	12.212	29	196	159	123
9. Επιδαύρου – Λιμ.	90	30.893	23	155	116	85
10. Κυνουρίας	82	25.300	21	160	125	111
11. Λακεδαίμονος	77	48.847	27	137	109	96
12. Μαντινείας	76	47.286	33	156	135	130
13. Ολυμπίας	71	31.385	41	179	124	92
14. Πυλίας	66	27.626	40	165	101	73
15. Τριφυλλίας	64	36.175	42	169	103	74
16. Μεσσήνης	60	32.673	56	141	105	101
17. Καλαβρύτων	56	19.394	17	154	103	71
18. Μεγαλοπόλεως	53	12.629	22	109	97	89
19. Γορτυνίας	47	22.717	19	166	105	60
20. Γυθείου	45	9.386	30	130	109	86
21. Οιτόλου	16	4.092	20	82	57	43

III. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ : 182.651

1. Κερκύρας	94	97.102	159	143	121	115
2. Παξών	78	2.375	79	107	111	53
3. Λευκάδος	77	21.863	67	148	109	87
4. Ζακύνθου	74	30.014	74	160	119	114
5. Κραναίας	55	15.784	48	148	105	78
6. Πάλης	43	6.768	42	140	88	66
7. Ιθάκης	41	3.648	24	81	71	76
8. Σάμης	38	5.097	17	117	95	62

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965 – 1969	1970 – 1974	1975 – 1979

IV. ΘΕΣΣΑΛΙΑ : 695.654

1. Λαρίσης	226	139.738	88	294	287	291
2. Βόλου	148	151.741	109	189	161	156
3. Τρικάλων	146	105.004	61	283	228	203
4. Τυρνάβου	138	35.788	52	228	184	142
5. Ελασσόνας	134	41.979	22	365	241	167
6. Φαρσάλων	128	22.313	30	250	224	154
7. Καρδίτσας	109	124.930	48	266	188	165
8. Καλαμπάκας	103	29.203	18	301	184	154
9. Σκοπέλου	98	10.134	37	155	123	131
9. Σκοπέλου	98	10.134	37	155	123	131
10. Αγιάς	92	14.477	22	193	143	107
11. Αλμυρού	87	20.347	22	170	107	128

V. ΗΠΕΙΡΟΣ : 324.541

1. Άρτης	152	80.044	50	322	226	179
2. Πρεβέζης	152	55.915	51	274	123	193
3. Θυάμδος	131	13.959	54	316	226	221
4. Δωδώνης	127	125.250	38	214	185	176
5. Μετσόβου	121	5.664	21	290	202	219
6. Σουλίου	72	11.322	23	301	211	232
7. Μαργαριτίου	61	5.205	27	273	157	170
8. Κονίτσης	61	9.663	10	148	104	78
9. Πωγωνίου	48	6.727	14	73	60	36
10. Φιλιατών	43	10.792	18	167	100	85

VI. ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ : 289.071

1. Κοζάνης	148	77.662	45	276	232	224
2. Εορδαίας	120	44.400	52	294	218	224

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965- 1969	1970- 1974	1975- 1979
3. Καστοριάς	96	53.169	32	235	210	208
4. Γρεβενών	86	36.421	51	247	165	142
5. Φλωρίνης	74	52.430	28	206	150	139
6. Βόλου	72	24.989	24	160	122	106

VII. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ : 1.406.645

1. Θεσσαλονίκης .	254	816.063	503	253	225	235
2. Πιερίας	215	106.859	69	299	201	192
3. Ημαθίας	186	100.437	82	294	245	232
4. Γιαννιτσών	171	61.969	83	275	208	178
5. Ναούσης	151	33.313	71	257	210	205
6. Χαλκιδικής	133	61.197	28	209	180	167
7. Κιλκίς	129	61.372	31	244	148	104
8. Εδέσης	128	41.560	57	257	209	173
9. Λαγκαδά	117	55.517	29	257	140	116
10. Αλμωπίας	102	28.857	27	281	188	126
11. Παιανίας	101	20.190	12	226	145	101
12. Αρναίας	96	17.839	23	222	154	133
13. Αγ. Όρος	30	1.472	5	-	-	-

VIII. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ : 426.237

1. Σερρών	134	98.182	84	253	180	163
2. Καβάλας	116	70.727	181	197	154	151
3. Θάσου	113	13.111	35	157	115	89
4. Νέστου	112	23.114	34	214	155	133
5. Παγγαίου	109	28.266	43	211	154	110
6. Σιντικής	97	37.609	31	273	166	134
7. Βισαλτίας	93	29.988	40	261	176	121

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965— 1969	1970— 1974	1975— 1979
8. Δράμας	85	94.772	27	205	126	120
9. Φυλλίδος	79	30.468	37	237	128	92
ΙΧ. ΘΡΑΚΗ : 345.220						
1. Αλεξ/πόλεως ...	198	50.684	46	249	198	182
2. Ορρεσιάδος	123	42.226	45	207	133	138
3. Κομοτινής	120	83.814	49	222	199	187
4. Σαπών	112	24.143	29	246	188	163
5. Ξάνθης	99	88.777	50	248	222	194
6. Διδυμοτείχου	95	35.796	29	216	148	144
7. Σουφλίου	80	16.909	21	209	127	118
8. Σαμοθράκης ...	74	2.871	16	171	150	94
Χ. ΝΗΣΟΙ ΑΙΓΑΙΟΥ : 195.004						
1. Ικαρίας	75	8.885	30	151	139	127
2. Μυτιλήνης	74	57.960	83	129	112	92
3. Χίου	66	49.865	55	135	111	103
4. Λήμνου	66	16.017	31	131	100	81
5. Μηθόμνης	57	23.686	30	127	90	82
6. Σάμου	44	31.634	66	85	72	63
7. Πλωμαρίου	39	6.957	51	88	60	58
ΧΙ. ΚΥΚΛΑΔΕΣ : 88.458						
1. Πάρου	92	8.516	35	155	145	127
2. Σόρου	78	25.199	112	160	173	170

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότητα Κάτοικοι κααά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928=100	Απογραφή 1981		1965— 1969	1970— 1974	1975— 1979
3. Μήλου	70	8.287	23	158	114	108
4. Τήνου	69	7.731	40	129	88	81
5. Νάξου	68	14.037	33	224	176	148
5. Θήρας	66	11.381	26	175	141	115
7. Άνδρου	51	9.020	24	128	97	86
8. Κέα	44	4.287	13	115	94	88

XII. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ : 145.071 (* Βάσις 100, ο πληθυσμός 1951)

1. Ρόδου *	140	90.963	58	239	251	224
2. Καλύμνου*	113	26.941	76	222	211	195
3. Κω*	100	21.334	63	225	182	169
4. Καρπάθου*	69	5.833	15	134	91	59

XIII. ΚΡΗΤΗ : 502.165

1. Τεμένους	254	120.763	66	339	332	364
2. Κυδωνίας	156	84.149	134	213	191	182
3. Ιεράπετρας	152	19.309	49	188	161	166
4. Καινούργιου	152	21.300	46	270	227	200
5. Μονοφατισίου	152	28.865	43	355	278	227
6. Πυργιωτίσσης	147	9.734	62	219	185	163
7. Πεδιάδος	114	38.574	62	179	137	117
8. Μαλεβιζίου	112	18.860	50	216	188	158
9. Μιραμπέλου	112	23.446	48	135	132	125
10. Ρεθύμνης	110	29.886	85	203	192	171
11. Σητείας	109	22.156	28	167	143	115
12. Μυλοποτάμου	88	17.861	35	212	178	150

Επαρχία	Πληθυσμός		Πυκνότης Κάτοικοι κατά χλμ ²	Γεννήσεις επί 100 θανάτων		
	1981 όταν 1928 = 100	Απογραφή 1981		1965— 1969	1970 — 1974	1975— 1979
13. Κισσάμου	83	19.938	38	150	128	105
14. Λασιθίου.....	80	5.142	35	146	121	92
15. Αγ. Βασιλείου .	74	8.839	25	153	112	97
16. Σελίνου	74	7.313	17	165	111	93
17. Βιάννου	71	5.526	33	169	125	108
18. Αμαρίου	68	6.048	22	148	112	82
19. Αποκορώνου ..	62	11.972	37	133	93	89
20. Σφακίων	57	2.484	5	190	193	193